

Island – en politisk

VULKAN

Dubblett

Text och bild:
Olle Törnquist

Att döma av den traditionella rapporteringen är det främst vulkanerna som är aktiva bland de 220 000 islänningarna. Men medan de stora kontinenterna i öst och väst långsamt driver från varandra, Island spricker och jorden skälver under alla får och hästar så blir också klasskillnaderna större och kampen hårdare.

På Island stämmer tex inte bilden av Norden som klassarbets högborg. Socialdemokraterna är svagt fackligt förankrade och hade länge det minsta partiet. Socialisterna har däremot ägnat sig åt en slags »urokommunism» i snart 40 år, är ledande inom den stridbara fackföreningsrörelsen och deras Folkallians växer stadigt.

Å andra sidan är de borgerliga partierna ovanligt starka. Tillsammans med den konservativa socialdemokratin har de slussat in Island i NATO, gjort landet till ett paradiset för energikrävande transnationella bolag och mött den fackliga kampen med en borgerlig ekonomisk politik. Resultatet är bl a en inflation på över 30 procent. Men inför årets val verkade det som om borgarna var i gungning. En generalstrejk 1977 ledde till lönehöjningar i takt med förändringen av levnadskostnadsindex. Borgarna i alltinget (riksdagen) beslutade då att bara hälften fick betalas ut!

Valframgång för s

Socialdemokraterna var för ovanlighetens skull i opposition och drev en häftig missnöjeskampanj. Folkalliansen fortsatte visserligen sin uppgång och har nu 23 procent av

De komplicerade regeringsförhandlingarna fortsätter på Island. Varken Benedikt Gröndahl, socialdemokraternas ledare, eller Ludvik Josefsson, ledare för Folkalliansen – valets två segerherrar – har lyckats bilda regering. Turen har nu kommit till ledaren för Framstegspartiet (bondeparti) Olafur Johannesson.

Olle Törnquist, som nyligen besökt Island, ger här en bakgrund till de senaste händelserna.

bygga en inhemsk industri som minskade importbehovet och därmed exportberoendet. På samma sätt skulle man kunna öka förädlingen av fiskeprodukter, höja exportvärdet och minska beroendet av fängernas storlek. Investeringsstaken och upplåningen skulle minskas och hela frågan om de transnationella bolagens investeringar omvärderas. Island måste själv ha kontroll över hur naturrikedomarna exploateras, men visst ska de användas. Med en sådan politik skulle inte löntagarna behöva sänka sin standard. Tvärt om skulle priserna kunna sänkas, säger han.

Men ensam är Folkalliansen för svag för att kunna förverkliga den politiken. Landsortsbaserade Framstegspartiet stödjer oftast en borgerlig politik. Och socialdemokraterna har bl a samregerat med Självständighetspartiet, det mest borgerliga, i 12 år.

I valet var det emellertid inte främst Folkalliansen utan socialdemokraterna som lyckades kanalisera ett ofta politiskt omedvetet missnöje med årtiondens inflation och förstelnade motsättningar som ingen av parterna kunnat lösa.

Missnöjeskampanj

Socialdemokraterna satte bl a kändisar från massmedia på valbar plats och drev en häftig missnöjeskampanj. Felet var sade man, att

rösterna. Men socialdemokraterna var de stora segrarna. Till allas förvåning – och med stöd från sina skandinaviska broderpartier – gick partiet från 9 till 22 procent. Valet blev en katastrof för borgarna, som t o m förlorade makten i sitt högsäte Reykjavik. Men månader av misslyckade förhandlingar grusade länge förhoppningarna om en vänsterregering. Framförallt var det Folkalliansen och socialdemokraterna som inte kunde enas.

Islands industrialisering var extremt beroende av fiskeexporten. Enligt Olafur R Einarsson, expert på den islandiska arbetarrörelsens historia, bidrog detta till att socialdemokraterna förlorade greppet om arbetarrörelsen. När 30-talskrisen kom, och kommunisterna ovanligt tidigt övergav vänstersektörismen till förmån för folkfrontens enade arbetarkamp, kunde socialdemokraterna inte svara med en reformism som gynnade både arbetare och kapitalister. På Island fanns det ju ingen stor hemmamarknadsindustri att stimulera. Tillväxten var istället beroende av exporten, som alltså stagnerade.

I det läget ägnade sig den socialdemokratiska högern åt att skälla den offensiva arbetarkampen för kommunism, utan att själv ha något alternativ. Socialdemokraternas vänsterflygel motarbetades. Till sist bildade denna 1937–38, ett socialistiskt enhetsparti tillsammans med kommunisterna, som därmed upplöste sitt parti och bröt med Komintern. 1942 förlorade sedan socialdemokraterna greppet om facket och hade snart landets minsta parti.

Folkalliansen

På liknande sätt splittrades socialdemokraterna ytterligare en gång, varefter vänsterflygeln 1956 ingick valsamarbete med socialistiska enhetspartiet under beteckningen Folkalliansen. Folkalliansen omvandlades slutligen, 1968, till ett enhetligt parti, trots högljudna protester från sovjetiska ambassaden.

Men Folkalliansen är inte bara Islands verkliga arbetarparti utan

Fiskeexporten har hållits uppe till priset av en stigande inflation. Men inflationen orsakar i sin tur en ökad import och en hög internationell skuldsättning. Som måste kompenseras med en högre export . . .

också en rörelse som konsekvent slås för landets politiska och ekonomiska självständighet. På så vis har arbetare, intellektuella och många andra förenats. Det var i anslutning till andra världskriget som man först lyckades väva samman nationalism och klasskamp.

Strax därefter gick Island igenom en andra industrialiseringstapp. Den brittiska ockupationen skapade flera nya jobb. Och efter frigörelsen från Danmark 1944 samt krigets slut var socialisterna starka nog att ingå en historisk kompromiss med det borgerliga Självständighetspartiet. Med hjälp av vinster från kriget byggde man upp ett självständigt näringsliv. Arbetslösheten var borta. Reallönerna steg kraftigt.

Men den historiska kompromissen blev inte långvarig. Socialisterna kunde inte acceptera ett NATO-medlemskap. Tvärt emot alla de andra partierna – inte minst socialdemokraterna – menade man att det medlemskap som i dag bl a lett till den viktiga amerikanska basen i Keflavik strax utanför Reykjavik vore att ge upp kampen för totalt politiskt oberoende.

Men orsakerna till dagens politiska motsättningar är mer komplicerade än så. Kampen för nationellt oberoende har tex lika mycket blivit en fråga om ekonomisk

självständighet eller ej och med vilka medel inflationen ska tyglas. Därför måste vi se efter hur klasskampen utvecklats under efterkrigstiden.

På den ena sidan frontlinjen står fackföreningsrörelsen. Där är Folkalliansens anhängare många. Man har slagits för bibehållen levnadsstandard, bättre arbetsmiljö, social trygghet osv. Under en period hade Island t o m världsrekord i fråga om förlorade arbetstimmar p g a arbetskonflikter. Facket har pressat arbetsköparna till eftergifter.

Inflation och devalveringar

Men på den andra sidan frontlinjen har de borgerliga partierna och socialdemokraterna med hjälp av den statliga ekonomiska politiken tagit tillbaka vad facket vunnit. T ex måste fiskeexporten hållas uppe. Men genom devalveringar har man sett till så att löntagarna fått betala vad det kostat. Så har inflationen stigit.

Vid hög inflation sparar man inte utan konsumerar. Det gynnar en hord av importörer, medan den lilla inhemska industrin slås ut. Då behövs det mer export för att betala importen. Vid hög inflation är det också rationellt att investera med hjälp av stora krediter. Brist på inhemskt sparande leder till hög internationell skuldsättning. Då

behövs det ännu mer export och utländska investeringar istället för lån.

I det läget blir det naturligt för många borgare och socialdemokrater att bjuda in transnationella bolag. Dels för dessa bolag med sig friskt kapital. Dels höjer de Islands export. Och dels minskar de beroendet av fiskeindustrin – där förövrigt arbetarklassen är besvärligt stark. För att de utländska jättarna ska komma måste de erbjudas enorma fördelar. På Island får de elkraft till internationellt sett löjligt låga priser (och kan spy ut miljögifter). Under lång tid var avtalen t o m skrivna så att elpriserna inte automatiskt följde inflationen. Fortfarande förbrukar enbart Aluswiss (aluminiumtillverkning) nästan hälften av all el på Island men svarar bara för ca 10 procent av elföretagens inkomster!

Problemet för löntagarna som lider av inflationen – och som för att klara sig måste arbeta i genomsnitt 20–30 timmar/vecka i övertid – är alltså att fackets framgångar inte kunnat kompletteras med en progressiv ekonomisk politik.

Folkalliansen har lagt fram förslag på en alternativ ekonomisk politik, berättar Baldur Oskarsson, fackligt ombudsman i partiet. I samarbete med bönder och fiskare skulle facket kunna använda kooperationen, kommunerna och bankerna (som inte är privata) till att röja upp bland importföretagen och

dagens politiker inte lyssnade till folket. De var odemokratiska pampar som ägnade sig åt vänskapskorruption. Självt stod partiet ovanligt nog i opposition och var genom sin litenhet inte dominerande inom de förhatliga apparaterna. Självklart lovade man också att gå löntagarnas krav till mötes.

Efter valet är socialdemokraterna med sin nästan helt nya alltingsgrupp svagare fackligt förankrade än någonsin. Möjligheterna till en vänsterregering grundades inte minst av att personer inom partitoppen antydde, att man helst såg ett samhällskontrakt, dvs klass-samarbete. Det skulle innebära devalvering och reallönesänkningar men i gengäld löfte om en stabil ekonomi, som skulle kunna klara av lönehöjningar inom några år. Stabiliteten vill man bygga genom en mer mångsidig export. Den skulle det transnationella kapitalet – som man menar sig kunna tygla – hjälpa till att skapa genom nya etableringar. Folkalliansens förslag om hur man istället bör minska det internationella beroendet liknas vid bygde-romantik.

Ny kompromiss?

Men en sådan ny historisk kompromiss vore en kompromiss med det internationella kapitalet, som tvärt emot 40-talets koalitionsregering skulle försvaga den ekonomiska självständigheten. Enbart utlandslånen kan leda till ingripanden, t ex från internationella valutafonden. Öppet löntagarfientliga regeringar brukar lämnas ifred. Men bland många andra vet socialdemokraterna i Portugal att berättat om vad som kan drabba till och med en mycket moderat vänsterregim. Lågg därtill de transnationella bolagens egen makt och uppbackning från imperialistiska NATO-stater.

Socialdemokraterna fick följaktligen inte med sig Folkalliansen på någon kompromiss med de inhemska borgarna och det internationella kapitalet. Men regeringsförhandlingarna fortstare.

Utrikes se även sidan 12